

ISTITUTO ELLENICO DI STUDI BIZANTINI E POSTBIZANTINI
DE VENEZIA (ED.)

La commedia dell'arte nella sua dimensione europea. Giornata di studio
Venerdì 14 novembre 2003, Venezia 2004, σσ.108, 13 εικ., ISBN 960-88505-0-9.

Στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος Acrinet (European Acritic Heritage Network), στο οποίο συμμετέχουν, εκτός της Ελλάδας, το Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο, η Σορβόννη, η Ισπανία, το Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας, και το βουλγαρικό Πανεπιστήμιο του Αγίου Κλημέντιου της Αχρζίδας στη Σόφια, οργανώνονται, μεταξύ άλλων, συνέδρια και εκδίδονται σχετικά πρακτικά. Ως πρώτος τόμος έχει προγραμματιστεί κάτω από τον τίτλο «Ακρίτες της Ευρώπης», η έκδοση πρακτικών συνεδρίων στην Αθήνα (2000 και 2004), στα Ιωάννινα (2004), στην Κάρπαθο (2004) και τη Θεσσαλονίκη (2004), ως δεύτερος τόμος «Les Mythes et les légendes que partagent les peuples de l'Europe» στο Παρίσι (2003), ως τρίτος τόμος «Ressons épiques en les literatures i el folklore hispànic» στη Βαρκελώνη (2003), ως τέταρτος τόμος «La commedia dell' arte nella sua dimensione europea» στη Βενετία (2003), ως πέμπτος «Krali Marko, Γ'eroe-custode dei confini» στη Σόφια (2004) και ως έκτος ένα σφαιρικό δημοσίευμα: «Heroes of the Frontiers in European Literature, History and Ethnography: the contribution of ACRINET». Εδώ πρόκειται να σχολιάσουμε εν συντομία λοιπόν τον 4ο τόμο, που εκδόθηκε με την επιμέλεια της Ειρήνης Παπαδάκη. Όπως είναι φανερό, η συσχέτιση της commedia dell'arte με τους «ακρίτες» της ευρωπαϊκής ηρωικής ποίησης και της στρατιωτικής ιστορίας είναι χαλαρή και εστιάζεται βασικά στην κωμική μορφή του bravo, που είναι μια παρωδία του stradiotto, του μισθοφόρου σε βενετική υπηρεσία. Αυτή τη σύνδεση κάνει η Χρύσα Μαλτέζου σ' ένα πρόλογο, επιστρατεύοντας και το greghesco να δικαιολογηθεί το ερχέρισμα και παραπέμποντας στον «Manoli Blessio stradiotto» του Antonio Molino και στην διαλεκτική κωμωδία *La Spagnolas* του Andrea Calmo. Συνολικά συμμετείχαν στην ημερίδα 10 μελετητές, που εξέτασαν, με διάφορες μεθοδολογίες την επίδραση ή απήχηση της Commedia dell'arte στο θέατρο της Ελλάδας, της Δαλματίας, της Βαυαρίας και της Ρωσίας, ένα μικρό δείγμα βέβαια των πραγματικών επιδράσεων που είχε αυτό το «χωνευτήριο» του ευρωπαϊκού θεάτρου της εποχής του Μανιερισμού και του Μπαρόκ. Από τις δέκα ανακοινώσεις οκτώ βρήκαν το δρόμο προς το τυπογραφείο.

Ο Ennio Concina, καθηγητής της βυζαντινής ιστορίας της τέχνης στο Πανεπιστήμιο της Βενετίας, ανέπτυξε το θέμα: «Strathioti palicari»: Venezia, la difesa del dominio e la tradizione militare bizantine» (σσ. 9 εξ.), παρακολουθώντας το θεσμό του αλλόθεντου μισθοφόρου σε βενετικές υπηρεσίες μέσα από τις πηγές της εποχής. Τη μορφή του παρακολουθεί, ακολουθώντας μια πορεία από την πραγματική ιστορία στον πλασματικό κόσμο της λογοτεχνίας, ο Manlio Cortelazzo, ομότιμος καθηγητής της ιταλικής διαλεκτολογίας στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβας, στην ανακοίνωσή του «Introduzione del greghesco nel teatro veneziano e il suo tramonto» (σσ. 21 εξ.), εστιάζοντας, όπως είναι φυσικό, στη διαλεκτική κωμωδία της Βενετίας του 16ου αιώνα και αναλύοντας ορισμένα επιλεκτικά παραδείγματα του λεξιλογίου· αξίζει να προστεθεί στη γνώση, και στην Ελλάδα, σχετική βιβλιογραφία για το greghesco το άρθρο των Η. και R. Kahane: «A Case of Glossism: Greghesco and Lingua Franca in Venetian Literature», στον τόμο: *Mélanges de linguistique dédiés à la mémoire de Petar Skok (1881-1956)*, Zagabria 1985, σσ. 223-228 και η μονογραφία του I. Paccagnella: *Il fasto delle lingue. Plurilinguismo letterario nel cinquecento*, Roma 1994. Παρόμοιο είναι το θέμα του Piermarco Vescovo, υφηγητή της ιταλικής λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Βενετίας, «La commedia delle lingue sulla scena Veneziana del secondo Cinquecento» (σσ. 27 εξ.), φτάνοντας ωστόσο έως τον Goldoni. Ο Πλάτων Μανρομούστακος

εξετάζει την επίδραση του αυτοσχέδιου υποκριτικού ύφους της *Commedia dell' arte* στο ελληνικό θέατρο, «Greek theatre practice and commedia dell'arte: a late re-discovery» (σ. 41 εξ.), επικεντρώνοντας την προσοχή του κυρίως στην πρόσληψη του Goldoni, η Anna Scannapieco, υφηγητής της ιταλικής γλώσσας και της ιστορίας της κριτικής στο Πανεπιστήμιο της Βενετίας, εξετάζει τις αναφορές της Δαλματίας στα θεατρικά έργα του Goldoni: «Son d'Ilirica patria, patria famosa al mondo...»: spunti di riflessione sul teatro Goldoniano e la Dalmazia» (σ. 51 εξ.), αναλύοντας ιδιαίτερα την κωμωδία «Dalmatina». Ο Daniele Vianello, υφηγητής της ιστορίας του θεάτρου στο Πανεπιστήμιο La Sapienza της Ρώμης, «Comici e buffoni tra Italia e Baviera nel XVI secolo» (σ. 87 εξ.), αναλύει τις εικονογραφημένες φιγούρες στη γνωστή Trausnitzer Narrentreppε στη Βαυαρία, η Raissa Raskina, διδάκτορας της ιστορίας του θεάτρου στο ίδιο Πανεπιστήμιο, αναπτύσσει το θέμα «Il mito della commedia dell'arte in Russia del primo novecento» (σ. 95 εξ.), εστιάζοντας κυρίως στον Meyerhold, και ο Walter Puchner αναπτύσσει το θέμα «Traces of the Commedia dell'arte in Modern Greek theatre in the 18th & 19th century» (σ. 103 εξ.), συγκεντρώνοντας και σχολιάζοντας τα σκορπισμένα και πενιχρά τεκμήρια για το θέμα. Ο τόμος τελειώνει με ένα *Indice dei autori* (σ. 108).

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΠΕΦΑΝΗΣ

Το βασίλειο της Ευγένιας. Λογοτεχνικά διακείμενα και ανθρωπολογικά περιεχόμενα στην "Ευγένια" του Θεοδώρου Μοντσελέζε, επίμητρο: «Η παράσταση της Στέλλας» (Sacra Rappresentazione di Stella) σε μετάφραση της Ειρήνης Μουντράκη, Αθήνα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια 2005, σ. 318, 15 εικ., ISBN 960-221-306-X.

Η μονογραφία του Γιώργου Πεφάνη για το θρησκευτικό δράμα *Ευγένια* (Βενετία 1646) του κατά τα άλλα άγνωστου Ζακυνθινού δραματουργού ανήκει στην συγκριτική γραμματιολογία και παίρνει απλώς ως αφητηρία το ελληνικό κείμενο, που εκδόθηκε εκ νέου πριν από δέκα χρόνια κι έδωσε αφορμή για δύο θεατρικές παραστάσεις, που αναβίωσαν το δραματικό έργο, προβαίνοντας ωστόσο σε βαθιές και αναγκαίες επεμβάσεις. Ο συγγρ. καταστρώνει έναν ολόκληρο κειμενικό χάρτη της μεσαιωνικής και μεταμεσαιωνικής λογοτεχνίας, ώσπου να εμφανιστούν τα δύο βασικά θέματα του έργου στην *Ευγένια* και το άμεσο ιταλικό της πρότυπο, τη *Sacra Rappresentazione di Stella*. Ως βασικά κι αρχέτυπα θέματα του έργου εντοπίζει πρώτα την αιμομικτική σχέση κόρης-πατέρα, η οποία βέβαια στο θρησκευτικό δράμα δεν εκδηλώνεται, φανερώνεται όμως στη συγκριτική διάσταση με άλλα έργα της λογοτεχνίας και των προφορικών παραδόσεων, ακόμα και των μυθολογιών, και δεύτερον στο θέμα της κακής μητριάς, που επιβουλεύεται τον θάνατο της κόρης. Από μεθοδολογική άποψη, τη συγκριτική και διακειμενική προσέγγιση και την ανθρωπολογική και μυθολογική θεμελίωση, η εργασία αυτή μοιάζει με την εκτενέστατη διδακτορική διατριβή του Δ. Αρμάου: *Η προσφορά της ξεριζωμένης καρδιάς. Προϊστορία και λειτουργία του θέματος στην Ερωφίλη του Χορτάση*, Αθήνα 2004, όπου η εμβέλεια της σύγκρισης φτάνει πλέον σε ένα παγκόσμιο επίπεδο, συλλέγοντας υλικό από θρησκείες και μυθολογίες, ανθρωπολογικό και εθνογραφικό υλικό, τη λαϊκή ιατρική και προφορικές παραδόσεις, παραμύθια και ευτράπελες διηγήσεις, λογοτεχνίες και